

A leszakadó, szegregálódó térségek falvainak közbiztonsági helyzetképe

BOGÁRDI Tünde

Tanulmányom célja a dél-hevesi belső periféria községében 2014 nyarán végzett lakossági kérdőíves felmérés eredményei alapján a hátrányos helyzetű térségek közbiztonsági helyzetének ismertetése. A közbiztonság kiemelt fontosságát jelző problémapercepció felvázolását követően bemutatom a terepi helyszínen tapasztalt közbiztonsági helyzetképet, amely jellemző bűnelkövetői csoportokat és bűncselekménytípusokat tár fel. Ehhez kapcsolódóan foglalkozom a helyiek által kidolgozott válaszokkal, túlélési stratégiákkal is.

Számos tudományterület foglalkozott az elmúlt évtizedek során a közbiztonság problémakörének vizsgálatával. E kérdéskörben külön nehézséget jelent azonban, hogy a helyzetfeltárás részeként etnikai vonatkozású kérdéseket is érintenünk kell, ahogyan tette ezt Kerecsi Klára és Gosztonyi Márton¹ is. Kutatásukban a 2001. és 2011. évi népszámlálási adatokra, illetve bűnügyi statisztikákra alapozva vizsgálják a cigány-magyar együttélés mintázatait, a bűnelkövetéssel és az áldozattá válással kapcsolatos érintettséget. Tanulmányuk egyik legfőbb megállapítása, hogy „a bűnözés területén nincsenek olyan riasztó jelek, amelyek a társadalom vagy az állam számára radikális változtatásokat követelő megpróbáltatásokat jelentenének”.²

Többek között e tanulmány megállapításai vezettek rá, hogy a települési szintű terepi kutatásom során – amelyben a leszakadó, szegregálódó hevesi térség jövőképét, perspektíváit kutatom – vizsgáljam, hogy a közbiztonság kérdése települési szinten miként jelenik meg. Vajon egy hátrányos helyzetű térség falvaiban élők hogyan vélekednek a helyi közbiztonságról? Kutatásomat az is indokolta, hogy a legtöbb szakmai fórum időről időre kiemeli, hogy ne csak a bűnügyi statisztikák alapján, hanem terepi kutatások révén – a lakosságot megkérdezve – is elemezzük a települések közbiztonsági helyzetét. Tanulmányomban erre teszek kísérletet: az Átány községben 2014 nyarán végzett kérdőíves felmérésünk alapján ismertetem a település közbiztonsági helyzetképét, bízva abban, hogy mindezzel továbbdifferenciálok az eddigi kutatási eredményeket, hozzájárulva – legalább csekély mértékben – az alaposabb problémafeltáráshoz, helyzetmegoldáshoz.

1 Kerecsi–Gosztonyi (2014)

2 Kerecsi–Gosztonyi (2014) 247.

Átány falu rövid helyzetrajza

Átány egy klasszikus belső perifériatér, Dél-Heves egyik faluja. Heves megye területfejlesztési koncepciójának (2014–2020) javaslattevő munkaanyaga³ szerint „Dél-Heves jelentős társadalmi, gazdasági, környezeti válságoktól sújtott térség”. E falu pedig – ahogyan Doros⁴ írja – egy „átlagos, elszegényedett, ezerhatszáz lelkes dél-hevesi település”. Tanulmányom elején szükségesnek tartom népszámlálási adatok alapján ismertetni a település népességszámának és összetételének változását.

1. táblázat: Átány lakosság szám-változása, 1870–2011⁵

Jelen lévő összes népesség										Állandó népesség				
1870	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1941	1949	1960	1970	1980	1990	2001	2011
2783	2603	2829	2933	2814	2812	3094	3011	2934	2610	2458	2116	1768	1588	1537

Fél Edit és Hofer Tamás⁶ a népességszám változását az 1869 és 1960 közötti népszámlálások alapján vizsgálta, és legfőbb megállapításuk a település népességének stabilitására vonatkozik: „Az alatt a 100 év alatt, míg Átány népessége nagyjából változatlan maradt, az országé megkétszereződött, még a hevesi járás falusi, túlnyomóan agrárnépessége is közel 60%-kal gyarapodott.” Az azóta eltelt több mint fél évszázad népszámlálási adatai azonban azt mutatják, hogy a település népessége drasztikus csökkenésnek indult: megállapíthatjuk, hogy 1930 és 2011 között megfeleződött. Tény, hogy az ország népessége is csökkent, azonban az átányi lakosságvesztés aránya jóval magasabb.

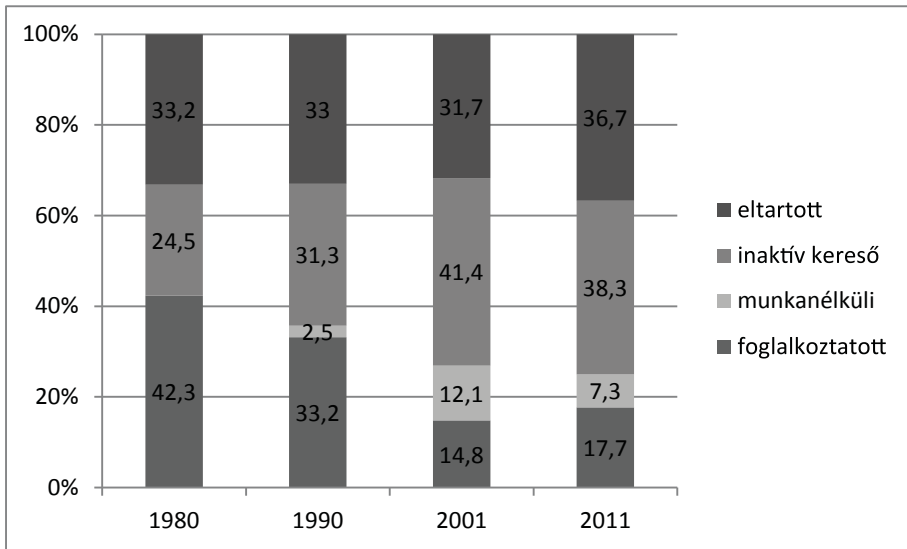
Azonban talán ennél a népességcsökkenésnél is jelentősebb problémának tekinthető a társadalom helyzetének romlása, illetve a társadalmi összetétel változása. A termelőszövetkezet az 1990-es években megszűnt, a képzetlen munkaerőt a mezőgazdaság nem tudta felvenni, „és gyakorlatilag innentől kezdve indult még nagyobb pusztulásnak a falu élete” – fogalmazott a polgármester a 2013 decemberében vele készített interjúban. Szükségesnek tartom mindezen folyamat bemutatásához a népesség gazdasági aktivitásának változását is vizsgálni az 1980–2011 közötti időszakban.

3 Szlávik (2013) 15.

4 Doros (2011)

5 Forrás: a népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés.

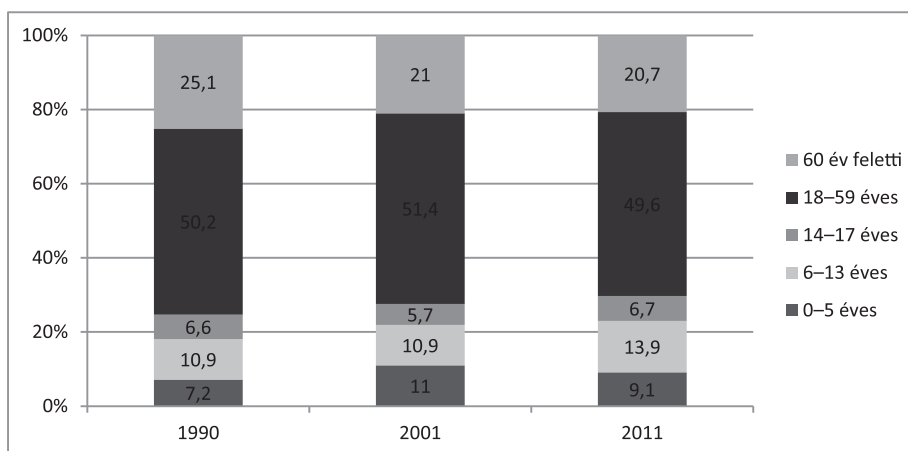
6 Fél–Hofer (2010) 73.

1. ábra: Átány népessége gazdasági aktivitás szerint⁷

A gazdasági aktivitás változásának vizsgálatához az 1980–2011 közötti népszámlálások adatait használtam. Az 1. ábrán is látható a foglalkoztatottak arányának tendenciózus csökkenése 1980–2001 között, majd ezt minimális növekedés követi 2011-ig. Bár jelen statisztikai adatok nem mutatják, vélelmezhető, hogy ez 2011 után folytatódott – főként a közfoglalkoztatásnak köszönhetően. Munkanélküliek az államszocializmus időszakában hivatalosan nem léteztek, így az akkori statisztika nem is mutatja, 1990 és 2001 között azonban arányuk lényegében megnégyszereződött. Az inaktív keresők aránya megközelíti a 40 százalékot a településen, és az eltartottak is 30 százalék feletti arányban vannak jelen. Ez az országos és megyei, sőt még a dél-hevesi adatoknál is rosszabbnak tekinthető, bár utóbbit valószínűleg a két város, azok közül is inkább Heves – mint járásközpont – húzóereje magyarázza. Érdeemes a gazdasági aktivitás változásain túl az átányiak korcsoportok szerinti megoszlásának változását is áttekinteni.

⁷ Forrás: a népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés.

2. ábra: Az átányi népesség korcsoportok szerinti megoszlása⁸

A 18–59 évesek körülbelül 50 százalékos aránya a vizsgált húszéves időszakban változatlanul tekinthető, míg az ennél idősebb népesség aránya fokozatos csökkenést mutat. A 18 éven aluliak aránya lassú növekedést mutat, melynek oka főként az 1990 és 2001 közötti születésszám-növekedés, amely a 2000-es évek elején mérséklődött. Az elmúlt éveket vizsgálva megállapítható, hogy évente átlagosan húsz gyermek születik a faluban (2. ábra).

Mindez szoros összefüggésben van a cigány népesség számának alakulásával is, amely a következőképpen változott: 1931-ben a cigányság létszáma 57 fő volt, 1964-ben 182 fő, a 2014. évben közzétett megyei fejlesztési stratégia munkaanyaga pedig Átányt azon települések között említi, ahol a cigány népesség aránya meghaladja a 40 százalékot (vagyis a kb. 600 főt). Az általam 2013 telén készített prominenciainterjúk alanyai – meglehetősen nagy szórással – a falu 30–50 százalékát, vagyis 500–750 főt tekintettek cigány származásúnak.

Összegezve megállapíthatjuk Átányról, hogy lakosságának közel harmada idős, jellemző az elvándorlás – főként a diplomát szerzett fiatalok körében –, míg a cigányság száma és aránya növekszik. A népességcsökkenésnél is jelentősebb problémának tekinthető a társadalmi összetétel változása. Átány példáján egy olyan tipikus hasadt társadalmú falu rajzolódik ki, ahol egyszerre van jelen egy fiatalos korstruktúrával rendelkező cigány népesség, valamint egy még többséginek tekinthető, de egyre inkább előregedő magyar lakosság. Ez a kettősség azt jelenti, hogy bár kedvezőbbé vált a település korstruktúrája, szociokulturális és gazdasági szempontból tovább romlott a helyzet.

Emellett Átányon az épített környezet amortizációja is egyértelműen a falu leépülési folyamatát mutatja, megszűnt az egykor rendezett falukép. Ennek vizsgálatához a 2014-es terepi felmérés alapján értékeltük a belterület lakóingatlanjait.

⁸ Forrás: a népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés.

3. ábra: Felszámolódo településrészek Átányon⁹

A lakóházak amortizációja összefüggést mutat a helyi cigányság térbeli sűrűsödésével, vagyis ezek a leépülő településrészek gettósodnak is. Érdeemes megemlíteni, hogy a polgármester 15 gettósodó településrésze-ről számolt be. Terepkutatási eredményeink alapján ezek tömbösödnek: számuk kevesebb, de kiterjedtebb területűvé váltak (3. ábra). Valószínűsíthető, hogy ha rendelkezésünkre állna egy ehhez hasonló utcakepelemzés a 2000-es évek elejéről, azon több kisebb gettósodó pontot látnánk, amelyek azóta tömbszerűen összeolvadtak. Amennyiben a folyamat nem áll meg, úgy a település amortizációja tovább fog tartani, és újabb utcák, házsorok semmisülnek meg.

A településen tapasztalható térbeli és társadalmi elkülönülés vizsgálata esetében szintén érdemes az időbeli dimenziót is figyelembe venni. Évtizedekkel ezelőtt a helyi cigány közösség a Mákos-telepen élt: térben elkülönülten, de mégis szimbiozisban a többségi társadalommal. Azonban az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1961. június 20-án elfogadott, „A cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról” szóló határozata alapján a Mákos-telep felszámolásra került. A dokumentumban kimondták: „Fokozatosan el kell érni, hogy a cigányok a lakosság többi részétől nem elkülönítetten, állandó lakóhelyeken települjenek, állandó munkához jussanak, egészségügyi körülményeik javuljanak és emelkedjék kulturális színvonaluk. Fel kell venni a harcot a lakosság körében még ma is élő helytelen nézetek ellen, amelyek megnehezítik a cigányok beilleszkedését.”¹⁰ A Fél Edit – Hofer Tamás szerzőpáros¹¹ beszámol arról, hogy Átányon is több állami kedvezmény ösztönözte a cigányság faluba történő beköltözését. Ezek közül

9 Forrás: az utcakepelemzés alapján szerkesztette Vitéz–Bogárdi (2014).

Megjegyzés: a vonallal történő körülhatárolás a gettósodó településrészeket jelöli.

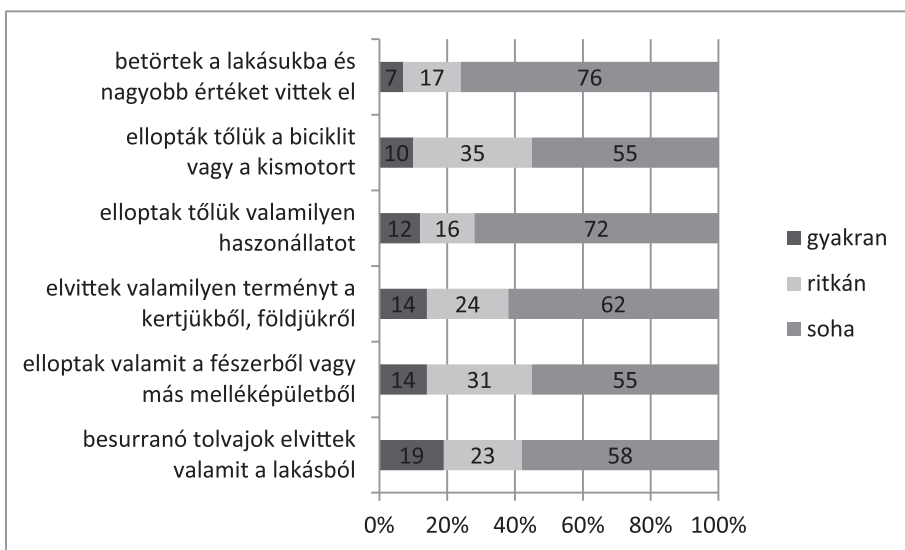
10 Id. Szabóné (2010)

11 Fél–Hofer (2010) 258.

kiemelik a hosszú lejáratú kamatmentes állami kölcsönt, amelyet akkor igényelhettek, ha „magyar módra tartós házat akartak építeni a faluban”. E támogatások eredményeként 1964-ben öt ház volt cigányok birtokában, amelyekben tizenegy család lakott, és miként a kutatópáros megállapítja, „a lakáskörülmények [...] nem sokban különböztek a »cigány módra« épített hajlékok zsúfoltságától”. A cigány népesség többsége tehát nem a faluban, hanem a falu egyik szélén lévő telepen élt. 1975-ben állami támogatással széttelepítették az addig telepszerűen lakó cigányságot és – szintén a polgármesterrel 2013-ban készített interjúból idézve – „attól kezdve a falu megkezdett pusztulni”. Meglátása szerint „ugyanis nem volt érett arra ez a lakosság, hogy a magyar lakosság értékrendjét elfogadja, többségében azt az életvezetést, életmódot élte, mint a teleprendszerben, ezért különböző gettósodott körzetek jöttek létre, és a környezetükből elkezdtek menekülni a magyar lakosok”.

A problémaérzékelés vizsgálata Átányon

A 2014 nyarán végzett kutatásunk előzményeként szolgálhat a Tutor Alapítvány¹² által 2013-ban Átányon (is) készített kérdőíves felmérés, melynek egyik fő kérdésköre a lakosság biztonságérzetének vizsgálata volt. Szükségnek tartom néhány eredmény idézését a pontosabb helyzetfeltárás érdekében. Az alapítvány kutatási jelentése megállapítja, hogy a vizsgált településeik közül bűnügyi szempontból Átány tekinthető a legfertőzöttebbnek, itt a bűnözés, a rossz közbiztonság „különösen égető probléma”.¹³ Felmérték, hogy a válaszadók az egyes bűncselekménytípusoknak milyen gyakorisággal (gyakran, ritkán, soha) váltak áldozatává.

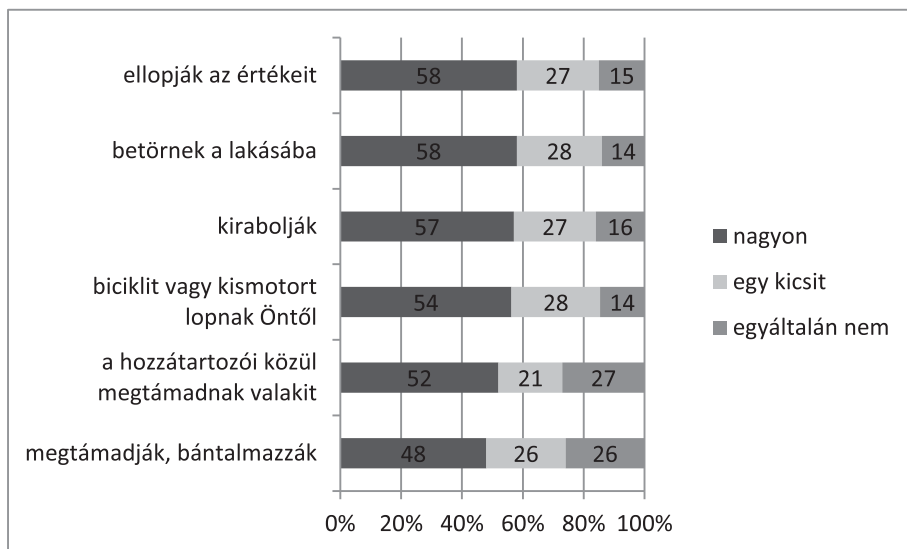
4. ábra: Az áldozattá válás gyakorisága bűncselekmény-típusonként Átányon¹⁴

¹² Tutor Alapítvány (2014)

¹³ Uo. 33.

¹⁴ Forrás: a Tutor Alapítvány 2013-as vizsgálata alapján saját szerkesztés.

A vizsgált 14 bűncselekménytípus közül hat esetben fordult elő, hogy a válaszadók több mint ötöde beszámolt arról, hogy már volt áldozat. Ezek mindegyike vagyon elleni bűncselekmény, illetve szabálysértés volt (4. ábra). A kutatási jelentés alapján megállapítható, hogy a személy elleni bűncselekmények esetében a vizsgált többi településhez képest az áldozattá válás magasabb arányáról számoltak be a megkérdezettek Átányon. Összességében az átányi válaszadók 16 százaléka számolt be arról, hogy ő vagy a háztartásában valaki bűncselekmény áldozatává vált a kérdőíves felmérést megelőző 12 hónapban.

5. ábra: Az áldozattá válástól való félelem bűncselekmény-típusonként Átányon¹⁵

Az átányiak biztonságérzetének kutatásához 13 jellemző bűncselekmény-kategóriát soroltak fel, azt kérdezve, hogy mennyire tart a válaszadó attól, hogy ennek áldozatává válhat. Az 5. ábrán azon hat bűncselekményt emeltem ki, amelyek esetében a válaszadók közel 50 százaléka vagy több mint 50 százaléka azt mondta, hogy nagyon tart az áldozattá válástól. Ezek mindegyike a magántulajdon sérelmére elkövetett, illetve a személy elleni bűncselekmények közé tartozik.

A 2014 nyarán, az átányi lakosság körében, a Szent István Egyetem faluszemináriumi kutatásának keretein belül végzett kérdőíves felmérés során – amelyet 107 fő töltött ki – célunk az volt, hogy megvizsgáljuk: egy évvel a Tutor Alapítvány felmérése után vajon a falu közbiztonságáról kialakult szociokulturális helyzetkép mennyire igazolható. Minden háztartásból csak egy kérdőív származott, így nagyjából a háztartások 20 százalékáról gyűjtöttünk információt. (A 2011. évi népszámlálás adatai szerint 524 háztartás volt Átányon.) A felmérés során minden utcából a népsűrűségi mutatónak megfelelően kérdőíveztünk, így garantálva, hogy ne legyen egyetlen településrész sem

¹⁵ Forrás: Tutor Alapítvány (2014) alapján saját szerkesztés.

túlreprezentálva. Megkérdezettjeink között 23 fő cigány származású kitöltő is volt (kérdőbiztosi besorolás alapján), ez nagyjából a megkérdezett háztartások 21,5 százaléka.

Az elégedettségvizsgálat alapján világosan kiderült, hogy bár a falu számos szempontból jó bizonyítványt kapott, a helyi közbiztonságot ugyanakkor igen kritikusan osztályozták. Fontosnak tartom kiemelni, hogy az erről alkotott vélemények igen csak homogénnek voltak tekinthetők: a megkérdezettek közel 60 százaléka egyes, illetve közel 20 százaléka kettes osztályzatot adott, s kiválonak senki sem minősítette a falut ebből a szempontból. A következőkben tekintsük át a meglehetősen rossznak ítélt közbiztonsági helyzet problémapercepció-vizsgálatának eredményét! Kérdőíves felmérésünkben kíváncsiak voltunk arra, hogy mit tartanak a településen élők a falu legfőbb problémájának.

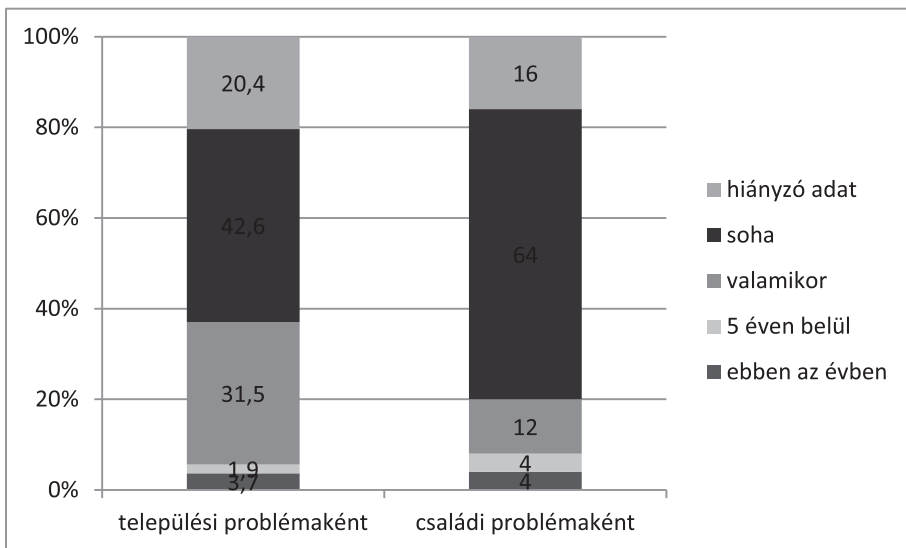

6. ábra: A legfontosabb települési problémák¹⁶

A település legfőbb problémájaként megnevezett tényezőkből készített szófelhő egyértelműen láthatóvá teszi Átány hátrányos helyzetét, a társadalmi leszakadást, és annak etnikai színezettel való felruházását (6. ábra). A problémapercepció-vizsgálat során a megkérdezett 107 válaszadóból összesen 101 nevezett meg települési problémát. Az általuk tett 151 említés közül 54 vonatkozott a közrendre és közbiztonságra. (Ezt a cigányságra és a munkanélküliségre vonatkozóak követették 34, illetve 32 említéssel.) Még ennél is aggasztóbb, hogy a közbiztonság mint probléma a magánszféra szintjén is gyakran jelenik meg. A 107 válaszadó közül 78 fő összesen 111 családi problémára vonatkozó említést tett. Legmagasabb említésszámmal ez esetben is a közrend, közbiztonság (hiánya) jelent meg (25 említés), amelyet az anyagi problémákra és a munkanélküliségre vonatkozóak követettek 22, illetve 16 említéssel.

16 Forrás: a kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés, Tagxedo (2014).

Szükségesnek tartottuk annak vizsgálatát is, hogy válaszadóink szerint mikor várható jobb közbiztonsági helyzet (7. ábra).

7. ábra: A közbiztonsági probléma várható megoldódása¹⁷

Mind a települési, mind a családi probléma kategóriáját tekintve azon válaszadók aránya volt a legjelentősebb, akik véleménye szerint soha nem fog megoldódni a közbiztonság kérdése. Mindebből arra következtethetünk, hogy az elmúlt néhány év megemelt rendőri jelenléte a dél-hevesi térségben nem növelte jelentősen az itt élők szubjektív biztonságérzetét, a közbiztonság közeljövőbeni javulásába vetett hitét. A hiányzó adatok magas arányát egyrészt a nem értelmezhető válaszokkal, másrészt azon szituációkkal magyarázhatjuk, amikor a kérdezőbiztos valamilyen okból nem tudta feltenni a kérdést (7. ábra).

Kérdőíves felmérésünkben vizsgáltuk azt is, hogy válaszadóink szerint a közbiztonság helyzetének javítása kinek a feladata lenne. Jelentős többségük a probléma megoldását kintről és fentről várja, a legtöbben a kormányzati felelősséget hangsúlyozták. Érdekes módon az egyébként a településen megfigyelhető rendőri és készenléti rendőrségi jelenlét ellenére a helyiek nem elsődlegesen a rendőrségtől várták a megoldást.

¹⁷ Forrás: a kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés.

2. táblázat: A közbiztonsági probléma megoldásának felelőse¹⁸

	Települési problémaként	Családi problémaként
Kormány, minisztérium, országgyűlés	40,7	56
Önkormányzat	7,4	4
Az átányiak	1,9	–
Rendőrség	9,3	–
Kormány, minisztérium, országgyűlés + önkormányzat	11,1	8
Kormány, minisztérium, országgyűlés + rendőrség	3,7	–
Önkormányzat + az átányiak	1,9	–
Egyéb	1,9	4
Hiányzó adat	22,2	28
	100%	100%

Néhány gondolat a bűnelkövetői csoportról

A közbiztonságra vonatkozó információgyűjtés során a bűnelkövetőkkel kapcsolatban egymástól függetlenül a cigány és nem cigány válaszadók véleményében is egyértelműnek tűnt, hogy a bűnelkövetői csoport a cigányság köréből kerül ki. Itt fontos megjegyezni, hogy szinte mindig kihangsúlyozták a cigány és nem cigány válaszadóink, hogy *nem általában a cigányság* a felelős, hanem az a néhány konkrét cigány származású bűnelkövető, akik jellemzően fiatalok, főleg 12–24 évesek. A fiatalokú bűnelkövetőkkel kapcsolatban fontos kiemelni, hogy egy olyan generációról beszélhetünk, amelynek nincs igazi, élő tapasztalata az együttélés konfliktusmentes korszakáról, amely korábban a falu életét – mint oly sok más hasonló sorsú települését is – meghatározta, és amely követése a békés együttélés garanciája lehetne. A terepi helyszínen tapasztalt közbiztonsági helyzetképben a bűnelkövetők (származásukat és korosztályukat tekintve) tehát jellemzően cigány származásúak, főként gyermek- és fiatalkorúak. A helyi human ellátórendszer (iskola, gyermekjóléti szolgálat) szakembereivel készített interjúk alapján a gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetések mögött gazdasági és társadalmi okok halmozódása húzódik meg. A gazdasági okok mögött egyértelműen a családok egzisztenciális problémái állnak, a társadalmi problémáknak azonban jóval összetettebb a háttere. Az interjúalanyaimmal történt beszélgetések alapján a bűnelkövetés társadalmi okaiként leginkább a normavesztettség, a példaképek nélküli lét, a belső kontrollját veszített cigány közösség, a saját (egyéni) felelősségtudat hiánya nevezhető meg.

¹⁸ Forrás: a kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés.

Néhány gondolat a leszakadó, szegregálódó térségek jellemző bűncselekménytípusairól

A bűnelkövetési formák Átányban típusosak: időskorúak és egyedülállók sérelmére elkövetett bűncselekményekről, valamint főként illegális házbontásról van szó. Az időskorúak és egyedülállók máshol is potenciális áldozati csoportot jelentenek, hiszen kiszolgáltatottabbak, veszélyeztetettebbek. Széles skálán mozognak a sérelmükre elkövetett cselekmények: a „gyereksínyektől” elkezdve a vagyoni elleni bűncselekményeken keresztül egészen a szaknyelvben még nem, de a hétköznapokban már ismert és használt „öregezésig”. Ráadásul a sérelmükre elkövetett bűncselekmények esetében nagyfokú latencia sejthető. Úgy vélem, az alábbiakban az átányi idősek elleni bűncselekmények kérdezőbiztosaink által rögzített esetei megvilágítják a helyzet tarthatatlanságát:

- „Felszakítják a kerítést, kenyérmorzsával odacsalják a csirkét és ellopják.”
- „Kivágta az udvaráról a gyümölcsfákat, mert így legalább többször nem vágják fel a kerítését, hogy elvigyék a még éretlen gyümölcsöt.”
- „Zöldséget azért nem termel, mert körben cigányok lakják és azt ellopják.”
- „Ellopták az összes zöldséget a kertből.”
- „Úgy tűnik, hogy a cigány szomszédoknak ad jattot, így nem bántják a kertjét.”
- „Ha nem lopnának, nem lenne bajom. Hát ők is emberek, igaz-e?”
- „Hétszer törtek be hozzám, teljes nyugdíjamat elvitték.”
- „A 13–14 évesekkel van a baj; nem lehet kimozdulni, ha tudják, hogy elmegyünk, akkor rizikó.”
- „Éjszakákat nem alszunk. Félek.”

A helyi idősellátást biztosító Gondozási Központ dolgozóival 2013 decemberében készített interjú során is elhangzott, hogy a rossz közbiztonság, a betörések magas száma miatt sok idős nem meri órákra ott hagyni a házat, vagy ha el is megy egy-egy, a Gondozási Központ által szervezett rendezvényre, siet haza. A helyzet tarthatatlanságát jelzi az is, hogy az itt dolgozó szakemberek nap mint nap szembesülnek azzal, hogy az idősek már „nem is tudnak másról beszélni, tehát nem tudnak kötetlenül beszélni, mindig ott lyukadnak ki, mindig oda terelődik a téma, hogy már megint ez a betörés, tehát nem igazán tudnak már kikapcsolni és egyéb témákról beszélgetni”. A betörések és lopások jelentette állandó fenyegetettség ráadásul mentális leépüléssel jár.

A megoldási kísérletek elsőként egyéni szinten jelentek meg: az idősek igyekeznek megszabadulni vagyonelemeiktől, például nem természetnek többé zöldséget, kivágják gyümölcsfáikat. Egyre kevesebb időt töltenek az utcán, lehetőleg minél ritkábban hagyják el otthonaikat, emellett esetenként erősebb, magasabb kerítést használnak, egy vagy több házőrző kutyát tartanak, illetve gyakorinak tekinthető védekezési mód a lakóházak utcafrontra néző ablakain a redőnyök lehúzása (a kavicsokkal, kövekkel való dobálás, betörés elkerülése érdekében). Amikor azonban az egyéni szintű védekezés nem nyújt megoldást, települési szinten tesznek próbálkozásokat. A mostanában pályázati úton is támogatott kamerarendszerek kiépítése Átányon is megtörtént. Erről

a polgármester is beszámolt. Emellett jellemző még a különböző jelzőrendszerek kiépítése is, melyeknek több típusa is létezik. Némelyik a rendőrségen jelez, némelyik hangosan riaszt, felhívva a szomszédok figyelmét a fenyegetésre. Az elért eredmények mellett azonban a polgármester azt is kifejtette, hogy a fiatalok az érdemi büntetés, a cselekedetek következményeinek hiánya miatt lényegében sok esetben teljesen figyelmen kívül hagyják az óvintézkedések jelenlétét. Azaz a biztonsági rendszerek jelenlétének visszatartó ereje – úgy, ahogyan azt a falu remélte – nem igazán lett.

Ami az illegális házbontást illeti, először érdemes áttekinteni a népszámlálási adatokat: hogyan változott a lakásállomány, a lakatlan házak száma az elmúlt negyven évben (3. táblázat).

3. táblázat: A lakások számának alakulása Átányon, 1970–2011¹⁹

Népszámlálás éve	Összesen	Lakás			Egyéb
		együtt	lakott	lakatlan	
1970	751	745	723	22	6
1980	710	710	678	32	–
1990	628	628	619	9	–
2001	586	584	541	40	3 + 2
2011	575	575	511	64	–

A 3. táblázat adatai alapján látható, hogy a lakások száma az elmúlt negyven évben jelentősen megcsappant. Ez természetes folyamatnak is tekinthető, hisz az 1940. évi népszámlálás idején még több mint 3000 fős település mostanra nagyjából 1500 főt számlál. A lakásszámok nyilvántartásában a lakatlan lakás egy különösen fontos kategória. A lakatlan lakásoknak elméletileg kétféle sorsa lehet: vagy bekerülnek az ingatlanpiaci forgalomba, vagy elpusztulnak. A rendszerváltás után, de különösen az elmúlt egy-másfél évtizedben Átányon az utóbbi folyamat vált jellemzővé, s ezt különösen felgyorsítja az illegális házbontások gyakorlata. Ennek jellemzően azon lakatlanná vált házak esnek áldozatul, ahol az idősek meghaltak, az örökösök pedig távol laktak. Előfordult olyan eset is, amikor még zajlott az elhunyt temetése, amikor elkezdték a házat szétbontani. Sőt, egy gettósodott utca közel s távol egyetlen nem cigány származású lakója, egy egyedül élő idős hölgy arról számolt be, hogy éjszakánként hallja, ahogyan bontják a háza tetőszerkezetét. A házbontás megjelenése egy-egy utcában a bűncselekmények szaporodásával jár együtt. És bár egy-két hónap alatt lényegében a ház el is tűnik apránként, valójában egy láncreakció indul be, amelynek végeredménye, hogy utcarészek tűnnek el nyomtalanul. A rendszerváltás óta több tucat házat számoltak fel így a faluban.

Az illegális házbontás megelőzésére jelenleg úgy tűnik, igazán hatékony megoldás nincs. Jellemző azonban, hogy aki hosszú távon maradni szeretne a faluban, az igyek-

19 Forrás: a népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés.

szik felvásárolni a sajátjához közeli, lakatlanná vált ingatlan(oka)t, így előzve meg a bűnügyi fertőzések szaporodását a saját közeli életterében. Találkoztunk olyan helyi lakossal, aki lényegében a teljes utcát felvásárolta már – az egyik telket minimális összegért: csak a tulajdonos benzinköltségét kellett kifizetnie, amikor az elutazott Átányra aláírni a szerződést. Egyesek saját maguk bontják el megüresedett házukat, így előzve meg, hogy mások oda beköltözhessenek vagy károkat okozhassanak.

Az illegális házbontások elleni fellépés lehetőségeit vizsgálva a településvezetés tehetetlenségéről számolt be, felsorolva a megelőzés, a bejelentés, illetve az elkövetők büntetőjogi felelősségre vonásának akadályait. Az illegális házbontás elleni fellépést ugyanis nehezíti – többek közt – az új büntető törvénykönyv által bevezetett szabálysértési értékhatár-emelés, amelynek értelmében a maximum ötvenezer forint értékben elkövetett lopás mindössze szabálysértésnek felel meg, nem pedig bűncselekménynek. Figyelembe véve a hátrányos helyzetű térségek falvainak ingatlanpiaci folyamatait, illetve az eladásra kínált lakóházak értékét, kijelenthető, hogy akár néhány hét alatt – a szabálysértési értékhatár alatt maradván – széthordható egy-egy ház (illegális bontás). Tettezés esetén sincs érdemi szankció, pár nap múlva minden folytatódik.

Összegzés

Átányra a leszakadó, szegregálódó térségek falvainak példajaként, prototípusaként tekinthetünk. Kirajzolódik egy élhetetlen(né váló) község képe, amelyről a polgármester úgy fogalmazott, hogy „billegő település”. Még nem dőlt el a sorsa: kérdéses, hogy megmarad-e vagy végképp elvész. A problémahalmazban markánsan jelenik meg a tanulmányban bemutatott, etnikai színezetű közbiztonsági helyzet. A cigányok és a bűnelkövetők köre nem azonos, de az átfedések vitathatatlanok. A magyar–cigány együttélés számos konfliktussal terhelt, és a sokszor robbanásig feszülő helyzetekre egyelőre nem látni a megoldást. A problémák és főként a mögöttük rejlő ok-okozati viszonyok feltárása helyett parttalan viták zajlanak, miközben újabb és újabb települések válnak élhetetlenné – a többség és a kisebbség számára egyaránt. Mindeközben pedig egy újabb generáció nő fel jövőképp nélkül, újratermelve/átörökítve a nyomort.

A bemutatott átányi helyzetkép nem illeszkedik a Kerecsi–Gosztonyi-tanulmány²⁰ tapasztalatainak sorába. A bűnözés terén nemcsak Átányon, hanem más kutatási helyszíneimen (pl. Tiszanána) is riasztó jelek figyelhetők meg, amelyek a társadalom vagy az állam részéről radikális változtatásokat követelő beavatkozásokat sürgetnek. Ez a tény arra mutat rá, hogy a napjaink gyakorlatát jelentő, az ok-okozati összefüggések bemutatását az országos statisztikai adatbankok néhány arra alkalmasnak talált változójára épített elemzések helyett egy empirikus kutatásokat is bevonó, azt kezdeményező, és annak tapasztalataira támaszkodó új szemléletre volna szükség. Ezzel a problémák valódi gyökerét, a megoldások mielőbbi rendezésének hatékony eszközeit minden bizonnyal sokkal inkább meg lehetne találni.

²⁰ Kerecsi–Gosztonyi (2014)

A jelenlegi magyarországi települések helyzetének leírására Forgács István²¹ egy Titanic-hasonlatot használ: „A 3200 magyar település jelenti a hajó összes utasát. Túl vagyunk a jégheggyel való találkozáson, az utasok közül a lehető legtöbbet meg kell menteni. 1000–1500 településen jelentős a cigányok aránya. Ha csak a felén nem sikerül rendet teremteni és elérni a prosperitást, akkor lesz 800 életterhelten településünk harminc éven belül. Ennek előszelei már fújnak: számos település van, ahol egy frissen érkező nem lenne képes megmaradni. Már az nagy eredmény lenne, ha meg tudnánk akadályozni a növekedését azon települések számának, ahol nagyon nem jó élni.”

IRODALOMJEGYZÉK

- Doros Judit (2011): Átány. In: *Mozgó Világ*, 37. évf. 8. sz. 41–50.
- Fél Edit – Hofer Tamás (2010): „Mi, korrekt parasztok...” *Hagyományos élet Átányon*. Budapest, Korall.
- Forgács István (2011): *Ez az ország pozitívan akar csalódnni a cigányokban*. Forrás: www.magyarKurir.hu/hirek/forgacs-istvan-ez-az-orszag-pozitiv-an-akar-csalodni-ciganyokban (2014. 12. 06.)
- Kerecsi Klára – Gosztonyi Márton (2014): Roma is? Szegény is? Bűnös is? In Borbíró Andrea – Inzelt Éva – Kerecsi Klára – Lévy Miklós – Podoletz Léna (szerk.) (2014): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz*. Budapest, Eötvös Kiadó.
- Szabóné Dr. Kármán Judit (2010): Őszintén a „cigánykérdésről”. In: *Embertárs*, 8. évf. 2. sz. 179–189.
- Szlávik János (2013): *Heves megye területfejlesztési koncepciója (2014–2020)*. Javaslattevő munkanyag. Forrás: www.hevesmegye.hu/files/konceptio/javaslattevel.pdf (2013. 04. 30.)
- Tutor Alapítvány (2014): *A lakosság biztonságérzetének és tájékozottsági szintjének vizsgálata Heves megyében*. Forrás: http://aldozatvedelem.info.hu/letoltesek/kutatasi_jelentes-kozvelemeny-kutatas.pdf (2014. 11. 20.)

SUMMARY

The Situation of Public Safety in the Villages of Backwards, Segregating Regions

BOGÁRDI Tünde

The objective of my study is to present the public safety situation of disadvantaged regions, based on the questionnaire survey conducted in a village located at the internal periphery of Southern Heves County, Hungary in the summer of 2014. After outlining the problem, which indicates the extreme importance of public safety, I present the experiences gained during the field research, with the exploration of typical criminal groups and activities. In relation to this, I also study the responses and survival strategies of the local population.

21 Forgács (2011)